

ДЕВІАНТНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК ЗАХИСНИЙ МЕХАНІЗМ ПСИХІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Єріна В.В.

Чернова В.В.

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

violetta19t28@gmail.com

valeriya.blanar@gmail.com

Останні роки характеризуються підвищенням напруженості в суспільстві, зростанням злочинності, особливо серед неповнолітніх. Підлітки є найбільш уразливою категорією через особливості психофізіологічного розвитку на цьому етапі онтогенезу, прагнення пережити нові відчуття, соціальна незрілість і водночас бажання незалежності. Такі соціальні та біологічні чинники ускладнюють процес адаптації підлітків у суспільстві. Для нашої країни ця проблема набуває надважливого значення, оскільки вже більше двох років в Україні триває війна.

Воєнний стан негативно впливає на нестабільну психіку підлітків, підвищуючи рівень тривоги та призводячи до сильного стресу. Вони можуть відчувати занепокоєння про безпеку та добробут близьких, а також втратою стабільності та звичного способу життя. Підлітки включені у військові події, які є причинами виникнення у них травм і потрясінь, що в свою чергу, може призвести до розвитку депресії, тривожності, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем. Також одна з головних проблем – це відсутність доступу до освіти та культурних заходів, що сприяє розвитку девіантної поведінки.

Підлітковий вік вважається періодом формування характеру особистості. У цей час вплив середовища, особливо найближчого оточення, має величезне значення. Поведінка підлітка є зовнішнім виявом складного процесу формування його характеру.

Під поведінкою ми розуміємо процес взаємодії особистості з навколишнім середовищем, що виявляється у формі зовнішньої активності і опосередкованості внутрішнім змістом. Зовнішня активність в цьому випадку розглядається як будь які зовнішні прояви: рухи, дії, вчинки, висловлювання, вегетативні реакції; а внутрішня – це мотивація, когнітивна переробка, емоції і почуття, психофізичний стан, процеси саморегуляції, звички і життєвий досвід людини [2, с. 27-31].

Серйозні порушення в поведінці часто пов'язані з відхиленнями у процесі становлення особистості. Емоційний розвиток дітей часто порушується, що відображається на їхній поведінці, у зв'язку з чим виникають ускладнення в психологічному розвитку. Однак, багато з цих ускладнень є лише відхиленням від норми, а не ознакою психологічних захворювань.

У психологічній літературі про підлітковий вік часто зустрічається термін «важкий». Нині проблема «важких» підлітків є однією з ключових психолого-

педагогічних проблем, адже зараз у молоді значно більше вільного часу, мінімальний контроль з боку дорослих через перехід на online навчання. Це призвело до популярності серед підлітків таких деструктивних організацій, як ЧВК «Редан», спрямованого на провокацію масових зборів для конфліктів. Такі дії дестабілізують ситуацію в країні. Підлітки також піддані впливу агресивних культурних зразків, що може призвести до девіантної поведінки. Умови військового стану можуть посилити ці тенденції, бо агресивні зразки поведінки можуть стати їхньою частиною. [4, с. 153].

Саме тому так гостро постає проблема соціалізації неповнолітніх, пошуку підходів профілактики та протидії девіантної поведінки підлітків.

Вивченням девіантної поведінки і різних її аспектів займалися такі вчені, як С. Бородуліна, О. Власова, І. Булах, які вивчали соціальні аспекти девіантної поведінки; І. Башкатов, В. Баженов, С. Белічева, Ю. Клейберг, І. Зверева, О. Змановська, що досліджували психолого-педагогічні аспекти девіантної поведінки.

Психобіологічний аспект цієї проблематики знайшов своє відображення в роботах Б. Братуся, А. Гройсмана, В. Кащенко, А. Лічко, В. Матвєєва і ін., де як основа для диференціації показників цього явища висуваються нервово-психічні патології, акцентуації характеру, різні фізичні і психічні недоліки дітей, спотворені психобіологічні потреби.

Соціологічний аспект девіантної поведінки розкритий в працях зарубіжних учених, таких, як Р. Мертон, Е. Дюркгейм, Р. Міллз, Т. Парсонс, В. Момов, Н. Смелзер, М. Форверг, Е. Феррі, Р. Тард і ін. Соціально-психологічний аспект досліджували К. Левін, А. Бандура, які вивчали агресивну поведінку, А. Адлер (розглядав прагнення до переваги над іншими, самоствердження, власті); З. Фрейдом досліджувалася психоаналітична концепція в девіантній поведінці; С. Лінгом – теорія поведінки, заснована на добровільному ризику; Е. Фроммом – мазохістські потяги до смерті і страждань, К. Хорні – генезис злочинності; Р. Харреом – концепція соціальних відхилень.

На думку О. Христук [6, с. 57-59], процес формування девіантної поведінки пов'язаний з особливостями адаптивного процесу підлітків. У даному випадку соціальна адаптація підлітків розглядається в 3-х напрямках: адаптивна поведінка (на користь середовища); адаптивний стан (відношення людини, що відображає, до умов і обставин, в які він поставлений); адаптивність як умова ефективною взаємодії неповнолітнього з дорослими. У поєднанні вони повинні давати уявлення про те, в яких рамках корисно і доцільно зберігати індивідуальність і незалежність дитини і підлітка, а в інших – здібність його до тіснішого злиття з соціальним середовищем. Розвиваючись, індивід у кожен період часу врівноважується з соціальним середовищем у тих інституційних забезпечених формах існування, яке властиве кожному віковому періоду.

Небажання неповнолітнього слідувати вимогам і відповідати очікуванням виховного середовища або нещире підпорядкування ним, сигналізує про те, що соціальна дійсність в образі виховної ситуації увійшла в суперечність із

соціальним – потребами й інтересами людині. Тим самим внутрішня реалізація свого Я якоюсь частиною своїх душевних сил виходить із системи суспільних відносин і починає розвиватися під впливом обставин, що стихійно складаються. Тобто, при констатації ознак девіантної поведінки доцільно мати на увазі, що воно є наслідком розладу адаптивних функцій.

Виходячи з цього, підліток, намагаючись впоратися зі стресом та негативними емоціями, може використовувати девіантну поведінку як захисний механізм психіки. Наприклад, якщо підліток відчуває агресію чи злість, він може використовувати механізм проєкції, перекладаючи ці почуття на інших осіб. Це може призвести до агресивної поведінки або конфліктів з оточенням [5, 15-16].

У випадку, коли підліток опиняється в деструктивному оточенні, формуванню девіантної поведінки може сприяти захисний механізм інтроекції. У таких ситуаціях підліток може намагатися адаптуватися до стандартів чи очікувань цього оточення, інтроектуючи його цінності та норми як свої власні, щоб уникнути відчуття відокремленості чи неприйняття референтною групою. Однак така адаптація може порушувати загальноприйняті соціальні норми та призводити до негативних наслідків для самої особистості.

За умов воєнного стану причиною розвитку девіантної поведінки у підлітків також можуть стати економічні проблеми. Не вирішивши проблему девіантної поведінки підлітків сьогодні, держава приречена позбутися соціальної рівноваги та благополуччя завтра, оскільки злочинність молодшає з кожним днем та приймає все найбільш стійкий рецидивний характер [1, 38]. Тому проблеми стану здоров'я, проведення вільного часу неповнолітніх, їх соціальна захищеність повинні займати певне місце у переліку завдань, які стоять перед державою.

Деякі з поширених форм девіантної поведінки, які можуть виникнути в цій ситуації, включають:

1. Вживання наркотиків та алкоголю як способу боротьби зі стресом, що може призвести до адикції, серйозних наслідків для здоров'я, соціального життя та навчальних досягнень.

2. Втечі з дому і бродяжництво, що можуть бути відображенням недостатньої адаптації до вимог соціального середовища та невміння знаходити конструктивні шляхи подолання життєвих труднощів

3. Девіації сексуальної поведінки. В умовах воєнного стану може зростати ризик ранніх та непорядкованих статевих відносин, а також збільшуватися ймовірність підліткових вагітностей та поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом [3, с. 185].

4. Делінквентність, яка виявляється у порушенні законів та норм соціальної поведінки, таких як крадіжки, насильство чи вандалізм. Ця поведінка може виникати через різні фактори, включаючи вплив оточуючого середовища, невідповідність соціальним стандартам або відсутність адекватних способів вираження емоцій та потреб.

5. Суїцидальні дії та аутоагресія Останнє виражається в замаху на

цілісність свого організму і скоюється зазвичай у стані афекту. Найчастіше це викликано надзвичайно негативними життєвими обставинами або значною моральною нестійкістю.

Для попередження девіантної поведінки підлітків в умовах воєнного стану важливо забезпечити їм достатній рівень соціальної підтримки та психологічної допомоги. Також необхідно створити умови для їх навчання та розвитку, що допоможе їм забезпечити свою майбутню стабільність. Щоб запобігти або знизити девіантну поведінку підлітків варто встановлювати правила та обмеження, забезпечити доступ до медичної допомоги та психологічної підтримки, а також створити можливість для спілкування та соціальної активності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Батищева Г. Анкета «Молодь і протиправна поведінка»: пошук причин, що спонукають до девіантних проявів поведінки. *Соціальний педагог*. 2018. № 11. С. 38–41.
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. Ч. II. Практична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. 193 с.
3. Оржеховська В. М., Пилипенко В. М. Превентивна педагогіка. Навчальний посібник. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. 2007 р. 284 с.
4. Седих К. В., Моргун В. Ф. Делінквентний підліток. Навчальний посібник із психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків. 2-ге вид. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 270 с.
5. Селютіна М. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків. Із досвіду роботи куратора. *Завуч. Шкільний світ*. 2015. № 22. С. 12–18.
6. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 192 с.

СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Калашнікова І.М.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*
innakalashikova@gmail.com

Ми всі перебуваємо в жорстких та безжальних реаліях війни. Вона прийшла раптово, «без дзвінка» та зруйнувала спокій, відчуття стабільності та впевненості в завтрашньому дні. Руйнівний та раптовий вплив на всі сфери життя українців викликає страх у дорослих і, особливо, у дітей. Це діти, які пережили бомбардування, артобстріли, ракетні атаки, які бачили смерті людей, зруйновані будинки, страшні пожежі; це поранені діти; це діти, які втратили близьку людину; діти - вимушені переселенці; діти військовослужбовців і волонтерів; діти полонених чи зниклих безвісти. Такі психотравматичні події, негативний